

Ennenaikaisia uhkakuvia

Jotenkin »hermostuin» IFLAn Tukholman kokouksen laajassa näyttelyhallissa, missä kissan-kokoisin kirjasimin laadittu seinätaulu toivotettiin päivästä päivään iskulausetta »Million books can't be wrong». Siinä kävijöille tuputettiin yhtenä pakettina useaa erittelemätöntä ajatuksentynkää, pohjimmaisena tietysti asianomaisen näytteilleasettajan kustantamien hakuteosten mainostaminen.

Mainostekstin laatija näyttää käyttäneen hyväksi ruotsalaisessa keskustelussa viime vuosikymmenellä usein esiin tuotua huolta kirjan häviämisestä uusien mediain tuotannon tulva-aallon alle. Onhan siellä kampanjoitu jo pitkään kirjan puolesta. Taannoinen »Bevara boken»-kirjeensulkijamerkki oli yksi kampanjoinnin airueista. Sain aikanaan niitä solkenaan ainakin oppilaitosten välisessä kirjeenvaihdossa.

Mikäli Tukholman messukeskuksessa tapaamiani ruotsalaisia keskustelukumppaneita oikein ymmärsin, kirjan kohtaloa koskeva huoli kytketään uhkakuvaan Ruotsin kulttuurin rämettymisestä. Eräs kulttuuripolitiikan saralla toimiva ei-kirjastomies tähdensi miten tärkeää on, että ihmisille ojennetaan kirjoja käteen heidän niitä lukeakseen. Jo saavutetun kansansivistyksellisen kulttuurin säilyttämiseksi kansankirjastojen on jatkuvasti tehostettava hakeutuvaa kirjastotoimintaa, nimenomaan tällaista kirjojen ojentelua. Puheeni siitä, että ihmisten lukemisharrastukset ovat sidoksissa muuhunkin kuin kirjojen saatavilla oloon, kilpistyi toteamukseen, ettei saatavilla olon tehostaminen ole ainakaan haitaksi, pikemminkin päinvastoin. Ajatus, että tuputtaminen herättää vastustushalua, ei mennyt perille alkuunkaan. Ehkä se onkin perisuomalaista purnausta, jota kansankodissa ei tunneta.

Olkoonkin, että välitän hiukan liioiteltua kuvaa naapurimaan kirjahuolesta, olen sitä mieltä, että olisi kirjeelle töitä sen selkiinnyttämisessä mitä itseasiassa tarkoitetaan, kun kannetaan huolta kirjan häviämisestä. Kirjeensulkijamerkki on tosin kirjeelle turhan pieni kohde, mutta sen ajatusmöhkäleeseen pilkkomiseen, josta nuo iskulauseet ovat lähtöisin, kirves vaihtaa sopivalta työkalulta.

On toinenkin työkalu, joka kirja-asiaassa näyttää olevan käytössä. Se on saha. Ihmisiä sahaan silmään luomalla heille epämääräisiä uhkakuvia. »Säilytä kirja!»: Kirja tukehtuu johonkin saasteenkaltaiseen; tuloksena voi olla vain henkistä huonovointisuutta, epäkulttuuria. »Miljoona kirjaa ei voi olla väärässä»: Jokin uhka on olemassa; muutoinhan ei näin todisteltaisi.

Kirja -sanaa käytetään uhkakuviissa erottelematta mitenkään, mistä huolta varsinaisesti kannetaan. »Kirja» on ajatusmöhkäleelle annettu nimi. Osasina möhkäleessä ovat kirjan fyysinen olemus sekä kirjallisuuden ja kirjakulttuurin yläkäsitteet, myös lukeminen ihmiselle hyvänä asiana. Sen sijaan kirjoittaminen merkityksessä kirjoittamalla viestiminen ei näytä sisältyvän möhkäleeseen. Kirjoittamattahan ei kirjoja synny. Minne häviäisivät ihmisten tarpeet merkitä muistiin asioita, ajatuksia, elämyksiä? Minne häviäisivät lukutaitoisten tarpeet lukea kirjallisuuden muodostavia kirjoja? Miksi tällaisia kirjoja ei tuotettaisi? Minne kaotaisi kirjailijantyö?

Rahan hinta tosin näyttää olevan määräyty-mässä uudella tavalla, mutta tuskinpa muutos sentään kirjallisuuden kustannustoiminnan kykenee hävittämään. Vaikka kirjoille muodostuisi niin ylimaallisen korkea hinta, että luonnollinen kysyntä estyisi, se tuskin sinänsä tyrehtyttäisi kirjallisuuteen kohdistuvia lukemistarpeita. Ratkaisuksi jäisi vielä viime kädessä — ja ensi kädessä — yhteiskunnan ylläpitämä kirjastolaitos. Sen välitystehtävän muuttumista ei tarvitse pelätä; onhan kirjastojen välitettäväksi jo tullut monia muitakin aineistoja kuin kirjat. Silloin kun yhteiskunnalla ei ole varaa ylläpitää »kirjakirjastoja», ei liene enää kirjojen tarvitsijoitakaan, tuskin uutta välitettävääkään. Se jo käy uhkakuvasta. Siihen näet rakentuu sisään toinen uhkakuva, se, että kirjailijantyö — kaikkalainen kirjan muodossa luettavaksi tarkoitettujen laajojen tekstikokonaisuuksien laadinta mukaan lukien — jäisi häviölle markkinavoimien tiimellyksessä.

Uhkakuva taustoittavasta ajatusmöhkäleestä ei erotu selväpiirteistä käsitystä kirjallisten yhteiskuntien olemuksesta. Tarkoiton tällä ilmaisulla kirjoitustaitoa hyväksi käyttäviä yhteiskuntia. Teollisille yhteiskunnille ominaista on muistiinmerkityn tiedon suunnaton tuottaminen ja moninainen käyttö. Se taas ei sinänsä merkitse sitoutumista mihinkään erityiseen tiedonkantajamuotoon. Juuri siksi kirja tulevaisuudessakin välittää niitä kirjoituksia, joiden tekijäin sanottava tavoittaa vastaanottajat nimenomaan lukijoina.

Voidaan kysyä, onko kirjan häviämistä koskeva uhkakuva kirjateollisuuden reaktio siihen tosiasiaan, että kirjamuodolle aiemmin kuuluneet tehtävät ovat jaossa sen ja uudempien välineiden kesken. Tähän kysymiseen antaa aiheen näyttelyhallin mainosteksti. Sen sijaan kirjeensulkijamerkin kehoitus säilyttää kirja on taustaltaan hämärä. Sopii pohdiskella mitä asiaa mikä taho sen avulla ajoi. Miksi asianajon keinoksi valittiin uhkakuva tai oikeammin uhkan torjumisen ajatus? Mitä sillä myytiin kenelle?

Mitä kirjaan tulee, uhkakuva on raapaisu pintaan. Se hyvä puoli tuollaisilla kuvilla kuitenkin on, että ne vaativat miettimään mihin tavoitteisiin kukin taho kuvia luodessaan pyrkii, miksi ne usein otetaan vastaan melko kriittikit-

tömästi ja millaisia yleisempiä ulottuvuuksia uhanalaiseksi väitettyyn ilmiöön liittyy.

Alamme kirjoittelussa asetetaan silloin tällöin paperikirja ja elektroninen »kirja» ikäänkuin vastakkain, joskin asiana useimmiten on vain sijan vaatiminen uusillekin tiedonkantajamuodolle. Silti askel varomattomasta sanoituksesta uhkakuvan syntymiseen lukijalle on yllättävän lyhyt. Elämme uhkakuvien maailmassa eikä niiden esittämiseltä tosiaankaan puutu konkreettisia syitä. Tällaisessa ilmapiirissä näyttää olevan ylen helppoa hyväksyä kuva kuin kuva ja tässä tarkastellussa tapauksessa unohtaa, että kaikki »kirjat» ovat yksiselitteisesti kirjoitustaitoisen kulttuurin tuotteita.

Kulttuuri itse — laajasti käsitettynä ja siinä elävien ihmisten toiminta mukaan lukien — jäsenteää kirjoitetun esitysmuodot oman kehityksensä tarpeisiin. Muuttuvassa informaatiomaailmassa jokaisen tulisi tiedostaa, että nykyinen tilanne on vain lenkki älyllisen kehityksen pitkässä ketjussa. Lenkki tuskin on ketjun viimeinen, ainakaan jos ihminen ei toteuta perimmäistä uhkakuvaansa tuhoamalla itse itsensä.

Helsingissä 20.9.1990

Marjatta Okko